

Selma Alispahić

Asistentica i doktorska kandidatkinja na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet Sarajevo, Odsjek sociologija

Dekolonijalna reaproprijacija feminizma: Feminizam u borbi protiv rasnog kapitalizma, imperijalizma i eurocentrizma

Françoise Vergès, *Dekolonijalni feminizam* (TPO Fondacija, Sarajevo, 2019, str. 114)

Knjiga *Dekolonijalni feminizam* autorice Françoise Vergès, aktivistkinje i političke znanstvenice, prvi put je objavljena 2019. godine na francuskom jeziku, 2021. godine je prevedena na engleski, a 2022. godine na bosanski jezik. U strukturalnom pogledu, podijeljena je na dva dijela – prvi dio naslovljen je kao *Zauzimanje strana: Dekolonijalni feminizam*, a drugi kao *Evolucija prema civilizacijskom feminizmu 21. stoljeća*. U prvom dijelu knjige autorica objašnjava principe i vrijednosti dekolonijalnog feminizma, kao i savremenu situaciju s feminizmom u svijetu koja se jednostavno može opisati tvrdnjom da se radi o obratu u kojem je ono protiv čega su se reakcionarne i desničarske ideologije ranije borile prisvojeno kao njihovo novo oružje i uporište. Dekolonijalni feminizam Françoise Vergès temelji se na kritici onoga što naziva *civilizacijskim feminizmom* ili feminizmom koji je “u ime ideologije ženskih prava, preuzeo misiju nametanja jedinstvene perspektive koja doprinosi održavanju dominacije zasnovane na klasi, rodu i rasi” (str. 25). Radi se o feminizmu koji je kooptiran od strane neoliberalnog kapitalizma, nasuprot dekolonijalnom koji mu se – kao i rasizmu i imperijalizmu – direktno suprotstavlja.

Autorica tvrdi da je zbog dominacije i sveprisutnosti civilizacijskog feminizma značenje riječi “feminizam” postalo “iskvareno” i lišeno svog ranijeg radikalnog karaktera. Upravo zbog toga ona je dugo vremena sebe radije nazivala antikolonijalnom i antirasističkom aktivistkinjom, a jedan od razloga njenog

ponovnog prihvatanja oznake “feministkinja” bio je buđenje dekolonijalnog feminizma kao “feminizma zasnovanog na širokoj, transnacionalnoj, pluralističkoj, dekolonijalnoj politici” (str. 27). Kada je riječ o određenju dekolonijalnog feminizma, Vergès tvrdi da on predstavlja odbranu feminizma dekolonijalnom politikom, kao i odanost i poštovanje prema historiji borbe žena globalnog Juga, njihovim žrtvama, životima i naslijeđu. Pri tome naglašava odsustvo homogenizirajućih i univerzalizirajućih tendencija pa tvrdi da dekolonijalni feminizmi “počivaju na dugoj historiji borbi svojih starijih generacija: starosjedilačkih žena tokom kolonizacije, porobljenih žena, crkinja, žena uključenih u borbe za nacionalno oslobođenje i feminističkog subalternog internacionalizma 50-ih i 70-ih godina dvadesetog stoljeća te rasijaliziranih žena koje se i dan-danas svakodnevno bore.” (str. 31) Oni su, drugim riječima, oblici doprinosa “borbi koju dio čovječanstva vodi već stoljećima u nastojanju da potvrdi svoje pravo na postojanje” (str. 30).

Dekolonijalni feminizam direktno je suprotstavljen civilizacijskom, bijelom i buržoaskom feminizmu koji je prava žena reducirana na značenje individualne slobode pretvorio u instrument neoliberalizma i imperijalizma, a nebijele feministice označio kao neprijatelje (str. 32). Taj feminizam je kao svoj jedini cilj postavio ravnopravnost spolova i stoga je nedostatan i ograničen, i tako istovremeno saučesnik u nasilju nad rasijaliziranim ženama koje u svojim eurocentričnim nastojanjima i zagovaranjima previđa. On zaboravlja na druge podjele osim one između žena i muškaraca, te propušta razmatrati ropstvo, kolonijalizam i rasni kapitalizam, što ga, prema riječima autorice, čini rasističkim (str. 37). Nasuprot tome, dekolonijalni feminizam polazi od neporecive sveze rasizma, seksizma i klasne eksploatacije, nužno je antikapitalistički i prepoznaje da je kapital u stanju svaki koncept mobilizirati i preobraziti u svog saveznika, od koje opasnosti ni pojam dekolonijalnosti nije pošteđen.

Jedna od ključnih dimenzija problema odnosa civilizacijskog i dekolonijalnog feminizma je epistemička. Riječ je o tome da zapadni poredak znanja, za koji su spoznaje, umjetnost i samo postojanje velikog dijela čovječanstva nevidljivi, odlikuju hegemonističke pretenzije i paternalističko nametanje sebe kao autentičnog modusa znanja i isključivog mjesta inovacije i razumnosti. U tom kontekstu, dekolonijalni feminizam dovodi u pitanje i osporava eurocentričnu sliku svijeta i okvir interpretacije kao jedini, optužujući ga za epistemicid i vraćajući se znanjima, stvaralaštvu i otkrićima Juga, kao i teorijama i praksama antirasizma,

antikapitalizma, antiimperijalizma i antikolonijalizma, u njima pronalazeći inspiraciju i sredstva za svoju borbu. Na taj način, dekolonijalni feminizam nastoji učiniti vidljivim rasijalizirane žene globalnog Juga, ali i Sjevera, kao i iskustva i rizike s kojima žive.

Vergès također piše o “kritičkoj pedagogiji” dekolonijalnog feminizma, čije su značajke odsustvo uvjerenosti u ekskluzivnu ispravnost pristupa koji nudi i inherentni pluralizam glasova. Ona obašnjava da je pedagogija dekolonijalnog feminizma intersekcionalna i, prema tome, višedimenzionalna jer dekolonijalni feminizam ne promatra kategorije kao što su rasa, seksualnost, rod i klasa kao odvojene, nego razmatra totalitet društvenih odnosa. Tu nije riječ naprosto o njihovom povezivanju kao odvojenih segmenata, nego o otkrivanju i razumijevanju njihovih međusobnih veza – ili mreža ugnjetavanja i diskriminacije – što omogućava da se borbe na različitim frontovima ne hijerarhiziraju prema važnosti, nego vide kao jedinstvena borba. Jednostavno rečeno, metodološki pristup dekolonijalnog feminizma je “držanje više niti odjednom” (str. 40).

Drugi dio knjige započinje analizom francuskog sekularnog civilizirajućeg feminizma koji patrijarhat ne interpretira kao transkulturalni oblik subordinacije, nego primarno kao značajku islama i neevropskog primitivnog tradicionalizma. Suštinu i ujedinjujuću snagu civilizacijskog feminizma predstavlja njegova samozadata civilizirajuća i braniteljska misija: “Evropske žene se bore protiv seksističke diskriminacije i simbola potčinjenosti koji opstaju izvan zapadnoevropskih društava. One se predstavljaju kao vojska koja štiti svoj kontinent od invazije ideja, praksi i muškaraca i žena koji prijete njihovim uspjesima.” (str. 65). Zapadne feministkinje tako preuzimaju uloge “starijih sestara” koje će pomoći mlađim neevropskim sestrama da ostvare svoju slobodu – shvaćenu prvenstveno kao slobodu odijevanja – ne budu saučesnice u opresiji koju nad njima vrši kulturna ili religijska zajednica kojoj pripadaju i odupru se njenoj internalizaciji.

Uslov za ulazak u krugove civilizacijskog feminizma za neevropske žene je prijemčivost i prihvatanje “zapadnjačke interpretacije ženskih prava” (str. 68), zbog čega se, prema Vergès, takvi feminizmi mogu označiti i kao femonacionalizam i femoimperijalizam, pa čak i kao femofašizam. Pored toga, u takvim feminizmima postoji jednostrano i reduktivno razumijevanje problema

emancipacije kao naprosto centralnog pitanja jednakosti muškaraca i žena, čije se rješenje vidi u aktivnostima podizanja svijesti u društvu i obrazovanju, dok se strukturalna dimenzija problema u potpunosti izostavlja iz vida. Vergès stoga piše da “moramo osuditi uporno odbijanje da se radi o strukturama, da se bez rasizma rasni kapitalizam urušava, a s njim i cijeli svijet izgrađen na nevidljivosti, eksploataciji i prisvajanju posjeda. Ideja da svijet mijenjamo mijenjajući svoje mišljenje, učeći da prihvatamo različitosti temelji se na idealističkoj koncepciji društvenih odnosa. Ali ova ideja je zavodljiva jer nas oslobađa obaveze djelovanja na te strukture.” (str. 70). Prema tome, civilizacijski feminizam karakterizira kontinuirana pacifikacija i deradikalizacija feminističkog aktivizma, pri čemu se strukturalno ukorijenjeni fenomeni poput rasizma i seksizma tumače kao “bolesti nekolicine” ili borbe pojedinaca, a kolektivna i militantna dimenzija otpora potpuno iščezava. U pokušaju da tome stane u kraj, dekolonijalni feminizam se vraća narativima koji obznanjaju višestoljetnu historiju i postojanje antirasističkog feminizma i naglašava da se, pored patrijarhata koji za metu ima prava žena i rodni i seksualni manjina, potrebno suočiti i s drugim oblikom patrijarhata, koji se može označiti neoliberalnim i neofašističkim.

Na kraju, autorica analizira “strukturalni i nejednaki karakter feminizirane i rasijalizirane djelatnosti čišćenja, kao i njezinu povezanost s robovskom i kolonijalnom prošlošću” (str. 92). Drugim riječima, ona se osvrće na temeljno pitanje dekolonijalnog feminizma, za koje kaže da se nalazi u njegovom središtu: “ko čisti svijet?” Vergès objašnjava da su u kontekstu kapitalističke ekonomije hiperpotrošnje rasijalizirana tijela ona koja se u najvećoj mjeri iscrpljuju, bivajući shvaćena kao predodređena za izrabljivanje, trošenje, prekarnost i djelatnost brige i “čišćenja svijeta” te, za razliku od drugih tijela, lišena prava na odmor, uživanje i zdravlje. Idući dalje, ona tvrdi da kapitalističku ekonomiju, koju određuje proizvodnja otpada i polarizacija svijeta na čisti i prljavi, karakterizira i proizvodnja određenih kategorija ljudi kao bića “za jednokratnu upotrebu”. Pri tome, ključnim se pokazuje pojam nevidljivosti, tj. proces *invizibilizacije*, koji pogađa sam otpad, ali i aktivnost čišćenja, koja se najčešće odvija u kasnim noćnim ili ranim jutarnjim satima, u lošim radnim uvjetima i nerijetko uz izloženost rodnom i seksualno zasnovanom nasilju (str. 95).

Pored njenog rada, nevidljivom ostaje i osoba koja čisti, kao i nasilje i eksploatacija s kojom se suočava na poslu, posebice za bogate bijele žene koje, zahvaljujući

njima, žive u čistom svijetu. Stoga, jasno je da je rad čišćenja kao tradicionalno “ženski posao” neophodan za funkcionisanje društva, rasnog kapitalizma i održanje patrijarhata, a kada se u obzir uzme udio rada čišćenja i brige koje obavljaju rasijalizirane žene u okviru današnjeg rasnog kapitalizma i civilizacijskog feminizma, analiza tih aktivnosti predstavlja primarnu zadaću dekolonijalnih feministkinja, uz arheološki rad na ponovnom otkrivanju prošlosti i afirmiranju historije rasijaliziranih žena njihovim izvođenjem iz sfere nevidljivosti i izopćenosti (str. 96-97).

Vergès završava knjigu pozivom na primjenu utopijskog imaginarija ili razmišljanja “koje je zamišljeno kao energija i snaga koja uzdiže, kao prisutnost i poziv na emancipacijske snove, i kao znak prekida: da se usudimo razmišljati izvan onoga što se predstavlja kao ‘prirodno’, ‘pragmatično’ ili ‘razumno’” (str. 97). Dekolonijalni feminizam posjeduje izraženu utopijsku dimenziju jer predstavlja *radikalno obećanje* – on je “prostor iz kojeg se napada tvrdnja kapitalizma da njegovoj ekonomiji i ideologiji nema alternative, da je on prirodan kao dan i noć, kao i njegova obećanja da će tehnološka i naučna rješenja njegove ruševine pretvoriti u prostore sreće” (str. 41). To ga ne čini naivnim, jer ga prati svijest o tome da je put “dug i prepun zamki”, budući da razumije da rješenje problema nije naprosto poboljšati postojeće stanje i zakone ili “osnažiti” žene kroz integraciju neoliberalnog poretka, nego iskorijeniti sve oblike eksploatacije, diskriminacije i ugnjetavanja.

Knjiga *Dekolonijalni feminizam* uistinu predstavlja moćno feminističko oruđe i neophodno je štivo za svakoga ko želi govoriti o feminizmu u kontekstu savremenosti i razumjeti način na koji je feministička borba danas jedino moguća, budući da jasno obznanjuje da su kapitalizam, patrijarhat, mizoginija, kolonijalizam, rasizam, seksizam, homofobija, transfobija i imperijalizam saputnici i saveznici. Pored neposredne važnosti koju ima za rasijalizirane žene i feministkinje globalnog Juga i Sjevera, posebno je važna za zapadne feministice i može biti korisna u pokušajima da se osvijesti vlastita pristranost i privilegija. Ako feminizam kao zajednička teorija i praksa ima ikakvu budućnost, onda je njegova budućnost dekolonijalna, inače je osuđen da ostane saveznik opresora kojima se nominalno suprotstavlja.